Mitat Enç

UZUN ÇARŞININ ULULARI

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 347
EDEBÎ ESERLER: 180

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-975-437-204-5

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1977, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti
2. Basım: 1993, Meteksan A.Ş.
3. Basım: 1997, Ötüken
16. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE TİC. A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.
Güven İş Merkezi No:6/13, Bağcılar / İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2021

Mitat Enç: 1909 yılında Gaziantep'de doğmuştur. Dedesi Mehmet Mazlum Efendi kentin önde gelen avukatlarından, babası Emin Mazlum Enç ise tanınmış iş adamlarındandı. Annesi Zeliha hanım kent Belediye Reisi Lütfü Güceyli'nin büyük kızıydı.

Antep savaşı yüzünden kesintiye uğrayan ilk öğrenimini 1923'te bitirmiş, orta öğretim için İstanbul Lisesine yatılı olarak girmiştir. 1929 yılında lise öğrenimini tamamlayıp İstanbul Darülfünun Hukuk Fakültesine yazılmıştır.

Birinci sınıfın sonunda sınavlara hazırlanırken gözlerinden hastalanmış ve öğrenimi bırakmak zorunda kalmıştır. Üç yıldan fazla İstanbul ve Viyana sağlık kurumlarında şifa aradıktan sonra sakatlığını kabullenmek zorunda kalmıştır. İkinci kez Viyana'da bulunduğu sırada Viyana Yüksek Pedagoji Enstitüsünde, özürlü çocukların eğitimi konusunda yeniden öğrenime başlamış, iki yıl sonra da Sağlık Bakanlığına bırakılan bir burstan yararlanarak, öğrenimini sürdürmek için Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir. 1936'da Colombia Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden lisans diplomasını, 1939'da da Harvard Üniversitesi'nden yüksek lisans diplomasını alarak yurda dönüp, 1940 yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Gazi Eğitim Enstitüsünde "Marazî Ruhiyat" okutmak üzere ilk görevine atanmıştır.

1950'de özürlü çocuklar için okul açmakla görevlendirilerek, Ankara Körler Okulunun kurucu müdürlüğünü de üstlenmiş; 1952 yılında Özel Eğitim alanına personel yetiştirmeyi hedefleyen Gazi Eğitim, Özel Eğitim Bölümünü kurarak üç yıl bölüm başkanlığı yapmıştır.

1956'da Ford Vakfı bursu ile doktora yapmak üzere ABD Illionois Üniversitesine gitmiş ve 1958'de çalışmalarının tamamlayarak ülkeye dönmüştür.

1958-60 yılları arasında Gazi Eğitimdeki görevine ek olarak Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi kurucu dekanlığına atanmış, iki yıl süreyle bu görevi yürütmüştür.

1960'da Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu üyeleğine tayin edilmiş, Gazi Eğitim'deki görevi ile birlikte sürdürmüştür.

1965'de Ankara Üniversitesi'nde kurulan Eğitim Fakültesine naklederek, Özel Eğitim Bölümünü kurup 1977'de emekli oluncaya kadar bölüm başkanlığı yapmıştır. Bunların dışında çeşitli tarihlerde ek görevlerle Ankara Yüksek Okulu Sosyal Hizmetler

Akademisi, Hacettepe Üniversitesi gibi kurumlarda öğretim üyeliği yapmıştır.

Doç. Dr. Mitat Enç 1942 yılında İngilizce öğretmeni olan Bayan Sabahat Çanakkaleli ile evlenmiş, büyüğü kız, küçüğü erkek iki çocukları, üçü kız, birisi erkek dört torunları bulunmaktadır.

Ayrıca Türkiye Sakatlar Millî Komisyonu'nun hizmet şildi ile de ödüllendirilen Doç. Dr. Mitat Enç yıllarca özürlülere ilişkin çeşitli uluslararası kurumların kongre ve toplantılarında da ülkemizi temsil etmiştir. Yazarın telif ve çeviri onaltı eseri, gazete ve dergilerde çıkmış bir çok makaleleri bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Aktar Musa Efendi / 9
•
İmam Baba / 25
•
Bilâder Ağa / 40
•
Berber Hüseyn / 57
•
Köse Hafız / 67
•
Deli Bekir / 84
•
Arzuhalci Hacı / 93
•
Kuyucu Kör Hafız / 102
•
Bodur / 114
•
Eşek Kasabı Ali Bayram / 138
•
Kız Ali / 149
•

Ahraz / 159
•
Bir Malûl ve Bir Gazi / 171
•
Hacı Arap / 183
•
Gelin Emine / 193
•
Hapoba / 209
•
İki Candan Komşu / 221
•
Karabey / 236
•
Fotinli Memet Efendi / 251
•
Hacivatçı Vakas / 261
•
Kendini Arayan Adam / 269
•
Asiye Teyzenin Evi / 287

AKTAR MUSA EFENDİ

O HİÇBİR YANIYLA öteki çarşı esnafına benzemezdi. Her kıvrımı üzerinde titizlikle durulmuş sarı, ince ahmediye sarığından ayaklarındaki lapçinli mestlerine kadar kılığının tümü titiz, temizlik ve düzene düşkün bir çelebiyi andırırdı. Kaşları daima, iki iri uzatma işareti gibi hayretle kalkmış, burnunun aşağısına doğru yerleştirdiği, teneke çerçeveli gözlüklerinin üstünden bakan kahverengi gözlerinde, masal dünyasını seyreden çocuksu bakışların duru hayranlığı ışıldardı. Soluk, ince uzun, sakalsız bir yüzü vardı. Kısa kırpılmış bıyıklarının altında, dudakları daima, derin düşüncelere dalmışcasına büzüşük dururdu. İnce narin parmaklarıyla, dükkânın arkasındaki tezgâh boyunca dizili ufak teneke ibriklerinden beyaz havanına niteliklerini ancak kendinin bildiği renk renk sıvılar aktarırken görünce onu, toprağı altına çevirmenin yollarını arayan Ortaçağ simyagerlerinden sanılabilirdi.

Musa efendinin mesleği de, hayatı da iki boyutluydu. Dükkânın ön tarafında aktarlık yapardı. Çarşıya bakan ön tezgâhın üstündeki camsız bölmelerde dikkatle dizilmiş ve hergün tozu alınan balmumu parçaları, her boyda çivi ve çuvaldızlar, sicim ve kaytan yumaklarından başka çiğ kahve, tarçın, zencefil gibi sıcak iklim ürünleri, kişniş şekeri parçaları görülürdü. Solundaki duvar boyunca tavana kadar yükselen raf dizilerindeyse, hazırol nizamında, denetimi bekleyen asker dizileri kadar düzenli, aynı boyda tahta kutular sıralanmıştı. Çirişle üzerlerine yapıştırılan, aynı boyuttaki etiketlerin tabandan yüksekliği ile, kapağa olan uzaklıkları milimetre çapında bile değişkenlik göstermezdi.

İMAM BABA

Uzunçarşı'nın, kuşkusuz en renkli ve ilginç kişisiydi biz çocuklar için. Bu gerçek de yalnızca filizlenen kuşak için geçerli değildi. Çarşı'nın en varlıklı, itibarlı tüccar ve eşrafından tutun da, elden ağıza yaşayan yoksul esnafı bile ona karşı saygı ve çekingenlik duyar, bir dileğini iki etmemeye çalışırlardı.

Yılın dört mevsiminde de helvacı Said'in dükkânıyla, burcu burcu taze çörek ve simit kokan kahveci fırınının kepenkleri arasındaki daracık boşlukta tünerdi. Yaşamı boyunca berber makası, ya da sabun ve su yüzü görmemiş kirli, rengi belirsiz uzun saçları omuzlarına dökülürdü. Başını çevreliyen bu kıl bolluğuna karşın, kirli, esmer, avurtları çökük ince yüzünde tek bir tel bile yoktu. En anlamlı organı iri, siyah gözleriydi. Akları sapsarı olduğu halde, bizim göremediğimiz başka ve daha renkli bir âlemi seyreden bakışları büyüleyiciydi. Tırnak araları kirle dolu, sıska, uzun parmaklı ellerinden ancak uyuduğu zaman bıraktığı esrar nargilesinden derin nefesler çektiği zaman göz kapakları inip bu esrarlı bakışı perdelerdi... O zamanlar tabutundan çıkarılıp, bağdaş kurdurularak iki dükkân arasındaki taş duvara dayanmış, suyu çekik Mısır mumyalarını andırırdı.

Biz çocuklar onun bu cezbe anını yakalamaya özenirdik. Tüneğinin tam karşısındaki yokuşun ağzında, mevsimine göre bazan mısır koçanı, bazan yarı yenik bir hıyar parçasıyla nargilesini nişan alırdık. Hedefini bulamayıp çevresine düşen atışlar ancak, yanı başında pinekliyen çarşı köpeklerini hafifçe tedirgin ederdi. Ama atış başarılı olunca, zembereği boşalan oyuncaklar gibi fırlayıp dizlerinin üstüne dikilir, alabildiğine ayrılmış iki siyah projektörü öfkeyle yönümüze çevirir, yırtık yamalı giysileri

arasından kaburga kemikleri sayılan kavruk göğsü demirci körüğü gibi şişip sönerdi. Her kez ince, soluk dudaklarından yüzümüze doğru "Şeddadını" diye bir küfür tükürürdü. Ne anlama geldiğini hiçbirimiz kestiremezdik. Fakat küfür ya da beddua olduğundan emindik ve bizi çarpması olanağından da irkilirdik.

O böylece öfkesini boşalttıktan sonra gene bağdaşını kurar, marpucunu ince dudakları arasına sokup çekiştirmeye koyulurdu.

Ama çevresindeki esnaf, tehlike alarmı verilmişçesine dükkânlarından fırlar, eline geçirdikleri oklava, çekiç ya da bir odun parçasını sallıyarak bizi yokuş yukarı bir süre kovalardı. Onlara göre İmam Baba'yı kızdırmak cami duvarına işemek gibi birşeydi. Çünkü Baba, fırsat buldukça sataşılacak, sıradan bir esrarkeş değildi. Dilediğini bolluk ve mutluluğa eriştiren, dilediğini aç, kötürüm süründürebilen insanüstü bir varlıktı. Bolluğu, kıtlığı, savaş ve salgınları herkesten önce sezinler, kolayca anlaşılamayan peltek ve çarpık sözcüklerle çok önceden haber verirdi.

Sabah namazından sonra kepenkler birer, ikişer açılmaya, yatsı ezanından beri Baba'yla birlikte koyun koyuna uykuya dalmış olan çarşı canlanıp kapırdamaya koyulunca tezgâhının arkasına geçen herkes siftah için Baba' nın içine büzüldüğü ve omuzundan hiç düşmeyen çirkef renkli yorganın içinde kıpırdamasını beklerdi.

O yumulduğu yerde doğrulup bir elinde esrar nargilesi, omuzundaki yorganın ucu yerleri süpürerek camiin yolunu tutunca, siftahını sağlamak için yolunu kesmenin, minnet edip yalvarmanın sonuç vermiyeceğini herkes bilirdi. Bakışları kara kaldırım taşlarına dikilmiş, çıplak ayaklarıyle hangisine basmanın uygun düşeceğinden başka tasası yokmuşçasına, peşini bırakmıyan birkaç çarşı itiyle birlikte câmi avlusunun merdivenlerini iner ve apteshanelerden birine dalardı. Oradaki işi bitince gene

BİLÂDER AĞA

YANIK bir ezan okuduktan sonra dedesinin sırayla iki kulağına seslendiği gerçek adını bilen yoktu. Sorulsa belki kendi de hatırlayamazdı. O herkesi, herkes de onu "Bilâder" diye çağırırdı.

İnsan türüyle akrabalık bağı kuran böyle bir âlakaya da ihtiyacı vardı. Çünkü onu yaratırken Tanrı'nın ya güçlü bir mizah duygusunun etkisi altında ya da aşırı bir tutumluluk çabası içinde olduğuna insanın inanacağı gelirdi. Sanki yaratan, yaratıcılığından artakalan döküntüler ziyan olmasın diye şöyle elinin kenarıyla onları gelişi güzel bir araya iliştirivermişti.

Gövdesi on yaşlarındaki, iyi beslenmemiş bir çocuğunkinden de çelimsizdi. Suyunu iyi alamamış kavruk bir kelekten farksız yüzünün üst yanındaki kara boncuk gözleri, şişkin ve kirpiksiz gözkapakları arasından çevresini değil de biri birini görmeye uğraşıyormuşcasına burnuna doğru bakışırdı. Ama bu çabaları boşunaydı. İki gözü ayıran ve nerdeyse alt dudağına kadar uzanan kızıl uçlu, iri burnu, ufacık bir hortum gibi ikisinin arasına dikilmişti.

İş bu kadarla da bitmiyordu. Tanrı kuluna, ya da soyuna bozulunca doğanın sırtına bir kanbur konduruverirmiş. Bilâdere de herhalde iyice içerlemiş olmalı ki, bir tanesiyle yetinmemiş, sırtındakinden başka bir tane de göğsüne oturtuvermişti. Çarşı içinde duraklayıp, daha kısa olan sağ bacağını dengeye almak için koltuk değneğine dayanınca göğüs kanburu daha da dışarı fırlar, haline, Osterliç zaferinden sonra ordusunu denetliyen Napolyon karikatürü azameti verirdi.

Bilâderin yapısındaki bu sınırsız çarpıklığa karşın giyim ve bakımı olağanüstüydü. Minicik fesinin çevresine doladığı ahmediye sarık her zaman temizdi ve sağ yanın-

dan bir dal fesleğen hiç eksik olmazdı. Kavruk, küçük yüzü hep tıraşlı, kısa, kırçıl bıyıkları bakımlıydı. Sırtındaki sakosu, pazen gömleği, kıl şalvarında tek bir yama, sökük ya da leke görülmezdi. Bir bakışta ya zengin bir kapının çalgın çocuğu, ya da hükümdar soytarısı kanısını aşılardı.

Ama Bilâder'in, herkesin bildiği geçim yolu bu bakımlı görünüşünü yorumlamayı zorlaştırırdı. Ekmeğini eski fes alım satımıyla sağlardı. Kenarları kirden ve yağdan iyice yanırlaşmış ve yer yer yirilmiş, güdük püsküllü eski fesleri parasız ya da yok pahasına toplardı. Söylendiğine göre önce karısı Ayuş bacı bunları don kazanında bir iyi kaynatıp kuruturmuş. Sonra Bilâder, yanır, yirik yanlarını boylu boyuna parmak eninde keser, kalıplar, yeni püskül uydururmuş. Malları pazarlanabilecek duruma gelince özenle iç içe yerleştirip satış torbasına istif edermiş.

Satışı yalnız sabah saatlerinde Kadıkastel'i meydanına açılan köylü pazarında yapardı. Buradaki iki sıra dükkânda köylü ve yoksul esnafın aradığı giysiler satılırdı. Çarşının öteki ağzı da Buğday Pazarı'na açıldığından hemen her zaman öbek öbek köylü alıcılar arasında yolunu bulup ilerliyebilmek her yiğitin kârı değildi. Sırtındaki fes torbasını ezdirmeden Bilâder'in burada kendine nasıl yol bulabildiği şaşılacak işlerdendi. Fakat o gövde gücüyle başaramıyacağı bu işi, başka birisinin iri gövdesinden çıkıyor kanısını veren kalın ve tok sesiyle başarırdı: "Savulun ulan yolumdan... Bilâder gelir... Başı dobakların, fesi eskiyenlerin devacısı Bilâder." diye seslenirdi. Yerin dibinden fışkırıyormuş sanılan bu kalın ses bilen bilmiyen herkesi irkiltir, açılıp ona yol verirlerdi. Başı çıplak, ya da kafası yırtık, kirli bir bez parçasıyla sarılı sümüklü dölünün eline yapışmış bir köylü önünde duraklayınca Bilâder koltuk değneğine şöyle bir abanıp kabarır, alıcıyı iyice süzüp değerlendirirdi. Gönül eğlendirenlerden olmadığı kanısına varınca en yakınındaki dükkânın kepengine

KÖSE HAFIZ

KÖSE OĞLANI Çebiş imamın üçüncü karısı Fatma bacı doğurmuştu. Babası kara kaşlı, kara gözlü, bakımlı çember sakalıyle iri kıyım bir adamdı. Kan damlayan yüzü, katmerli ensesiyle besili bir boğa kadar gösterişliydi. Üç kefenlik beyaz sarığı, yeri süpüren, uzun siyah latası heybetini daha da artırırdı.

Çebiş imam Allah adamı olduğu halde, dünyasını öyle horlayanlardan değildi. Kentin büyük bir camiinde Tanrı ile kulları arasında aracılık yapardı. Varlıklı çarşı esnafının çoğuyla mahallenin eşrafı cemaati arasındaydı. Gür, kulağı okşayan tatlı sesi, usûl ve erkân bilişi yüzünden kentin adı bellilerinin mevlüt, hatim, nikâh gibi törenlerinde aranırdı. İmam efendinin içini gizli gizli kemiren tek tasası kalıbının erkeği olmadığı kuşkusuydu. İlk karısından çocuğunun olmayışını kadının kısırlığına vermişti. Ocağının dumanını tüttürecek döl, döş sahibi olmayı çok istiyordu. Fakat ne aktar Musa'nın zambak yağları, ne Ökkeşiye'ye bağlanan adak beşikleri fayda etmemişti. İlk ayalinden iyice umudunu kesince, imam efendi ikinciyi denemeyi kararlaştırmıştı. Öyle ya Peygamber efendimiz "bakabildikten sonra dörde kadara" izin vermemiş miydi? Elhamdülillah kileri, mutfağıyla dört gözlü evinin mermer avlusundaki havuzundan şırıl şırıl sular akıp duruyordu. Yağ, peynir, turşu küpleri her zaman doluydu. Zahire ambarının da vaktinden önce boşaldığı görülmemişti. Hamdolsun geliri ikiye de üçe de yeterdi.

Bir yatsı namazından dönüşünde İrebiş bacı mestini, çorabını sıyırıp onu yatmaya hazırlarken, sesini daha da ballaştırıp niyetini ona açmış, rızasını almak istemişti. Bacı yüreği saf bir hatundu. Kısırlık derdi onu da için için kemiriyor, kocasına toz kondurmayı akıldan bile geçirmiyordu.

Öyle ya dokunduğun yerinden kan fışkıran böyle bir erin erkeklik gücünden kuşkulanmak kimin hatırına gelebilirdi. Bu yüzden nereye koyacağını şaşırdığı çorap tekiyle yanaklarından sızan gözyaşlarını kurulayıp "Sen bilirsin efendi." demekten ötesini yapamadı.

İmam efendinin ikinci karısı Firdevs bacı sekiz çocuklu, orta halli bir esnafın kızıydı. Nedense kısmeti gecikmiş, yaşı umut sınırını hafifçe geçivermişti. Ama soyunda kısırlık belirtisi denebilecek hiçbir şey yoktu.

Gerdek gecesini izliyen haftalar ve aylar süresince efendi elinden gelen gayreti gösterip hayli süzülmüştü ama gene de ortada bir haberci yoktu. Aylar yıllara dönüşmeye, yıllar birbirine eklenip çoğaldıkça efendinin kuşkuları sinsi sinsi kendi üstüne yöneliyordu.

Bir yandan Firdevs bacı da nökerinin yağ ve adaklarını yenilerken, bir yandan da imam efendi başının boş olduğu saatlerde sık sık, Musa efendinin dükkânına uğrayıp fiskos eder olmuştu. Aylarca gizli gizli şalvarının cebinden çektiği kutudan alıp ağzına atıverdiği ve yüzünü buruşturarak yuttuğu haplar da pek bir işe yaramıyordu galiba. Çünkü her ay, günü, saati gelip de Firdevs bacıya "Ne var ne yok?" dedikçe zavallı kadının yüzü al al oluyor, göz pınarlarında yaşlar birikiveriyordu. Birkaç kez iş birkaç gün gecikmiş, hepsini iyice umutlandırmıştı. Fakat bu tür umutların üstüne kısa sürede soğuk suların dökülüşü daha zor ve acı verici oluyordu.

İmam efendinin kasıntısı havasını epeyce kaçırdığı halde gene açıktan sorumluluğu üzerine almak istemiyordu:

"Tövbe estağfurullah, ne günah işledim ki, Hak Taalâ kentin bütün kısır hatunlarını bana musallat ediyor?" diye hayıflanıyordu.

Sonunda, baba olmak özlemini içine gömmeden talihini birkez daha denemek istedi. Öyle ya atalar "El oyun üçte" dememişler miydi?

Üçüncü gerdeğinde imam efendi, odayı solgun bir ışıkla dolduran petrol lambasının aydınlığında bismillah çekip Fatma bacının duvağını kaldırınca hemen gözlerinde yeni bir umut ışığı yanıvermişti. İri kemikli gövdesi, iri, dolgun göğsü, geniş kalçası ve al al yanaklarıyla Fatma bacı bir ekilip kırk biçilecek sulak tarlalara benziyordu.

Gerçekten de bu kez umudu boşa çıkmadı. Evlendiklerinin dördüncü ayı dolmadan Fatma bacı müjdeyi fısıldamıştı.

Öğle namazından önce havuz başında efendinin aptest suyunu dökerken mutlu haberi söylemişti. İri yanakları kızarmış, gözlerinde için için yanan zafer ışıltısıyla kekelemişti:

"Bir haftayı geçti efendi... Dem gelmiyor."

Yenilemeye koyulduğu tekbir ve tehlil imam efendinin ağzında donuvermişti. Havuzun kenar taşına dayayıp yıkamaya uğraştığı sağ ayağını bırakarak oturduğu kürsüde doğruluvermişti. Kötü bir şakaya mı kalktı diye eşini uzun uzun süzdü. Sonra kuruyan boğazından zorla çıkan boğuk bir sesle:

Alçak hasır tabure.

"Doğru mu kız, doğru mu? Başka derdin olmasın?" diye kekeledi. İçine iyice güvenlik gelince yüksek sesle uzun bir "Elhamdülillah" çekti.

O gün efendinin öğle namazında farzı sünnetle karıştırması, namazı camide yangın çıkmışçasına telâşla kıldırmasından cemaat iyice işkillenmiş, başına kötü birşey geldiğini sanmıştı.

Gebelik süresince Çebiş imam; Fatma bacının elini soğuk sudan sıcağına sokturmak istememişti. Ne zaman ona hizmet için ileri atılacak olsa hemen kaşlarını çatıp ötekilere "Günah değil mi iki canlıyı ortaya sürüp yan gelir yatarsınız." diye çıkışıyordu.

DELİ BEKİR

ÇARŞI'nın gülü, gülşeni Bekir'di. Sürekli barınağı Yüzükçü hanının develiğiydi. Yapının oturduğu yamaçtaki kayalığın içine oyulmuş, derince bir mağraydı burası. Yazları Alidola camiinin havuzbaşı kadar serin, soğuk kış aylarında da yorgansız uyunacak kadar ılıktı. Bir yandan ıhmış, geviş getiren develerin nefesi, bir yandan da yanışan ceviz gibi yuvarlak, kuru deve gübresiyle ısınırdı. Sabah namazından sonra kervanlar tutulup yola konunca Bekir gübreleri kapının duldasındaki köşeye küreler, her işi bitip yatsıyı kıldıktan sonra, kafasındaki tas biçimi, yuvarlak deveci külahını bile çıkarmadan gübre yığınının üstüne uzanarak ya uykuya dalar, ya da ellerini başına yastık yapıp düşlemeye koyulurdu.

Bir açıdan geçim yolu kervancılara hizmetti. Akşamları, her yanları toz giyisine bürünmüş avluya giren kervanların yükünü indirmeye, kuyudan su çekip yalaklarına boşaltmaya, deveğe çekip yemlerini tutmaya yardım ederdi. Sabah erkence yola koyulacakları ahırdan avluya alır, ıhtırır, güçlü kollarıyla yüklerinin çatılıp sarılmasına yardım ederdi. Hem kervancılar, hem de hancı görürlerdi onu bu hizmetler için. Arada bir eline bir kaç ellilik tutuşturulur, kebap, lahmacun artıkları ikramlanır, baklava sahanlarının dibindeki şerbeti parmağıyla sıyırıp, gözlerini bayıltarak yalanmasına gülünürdü.

Fakat onun asıl görevi ve geçim yolu bu değildi sanki. Avlu boşalınca yüzüne kuyu başındaki yalaktan birkaç avuç su çarparak toz, saman ve gübre artıklarını temizler, üstünü başını silkerek sahneye çıkmaya hazırlanan ünlü bir soytarı gibi titizlenirdi.

Gülmek için birşey söylemesi ya da yapmasını beklemeye ihtiyaç yoktu. Çarşı'nın Kazancı pazarına kavuştuğu

dört yolun ağzında gerilip kasılarak ortaya çıkışını görmek yeterdi. Basık keçe külahı altındaki ablak güleç yüzü, patlak iri siyah gözleri, her ucu bir yana kaymış gür bıyığıyla gerçekten çok karikatürü andırırdı hali. Bunun altında, yamalarla bezenmiş mintana rağmen çöreklenmiş evran gibi kıpırdayan geniş omuz ve kaslı iri gövdeyi, parmak uçları nerdeyse yere sürünen iki uzun güçlü kolla, yeterince gelişmeye nedense fırsat bulamamış iki bodur bacak süslerdi. Bütün haliyle insandan çok, mor şalvar ve yamalı mintan giydirilmiş bir gorili andırırdı.

Bekir kuşluk vakti dörtyol ağzına dikilince bir süre kafası geride göğsü dışarda, topraklarını denetlemeye gelen köy ağası gibi kasılıp durur, en yakınındaki esnaftan birinin sahneye çıktığını farketmesini beklerdi. Genellikle onu ilk gören ya köşedeki ekmekçi Şerif, ya da karşısındaki manav Yirik Mustafa olurdu. Varlığını gören elindeki işi bırakır, suratını yayvan bir gülüş kapsar, sesinin bütün gücüyle "Çıkarır, çıkaramaz." diye gürlemeye koyulurdu. Bu sözü işiten ötekiler de usta, çırak dükkânın önüne uğrar, iki yandan "Çıkarır, çıkaramaz" nağraları korolaşmaya yüz tutardı. Şemsiye tamirciliği ve ağızlıkçılıkla uğraşan aksakallı Aziz dede bile başını kaldırıp gözlerinin içi gülerek, onun sağa sola baş sallayarak çarşının ortasına doğru ilerleyişini seyretmekten kendini alamazdı.

Bekir çarşının tam ortasını bulunca, en önemli numarasını yapma zamanının geldiğini kestiren marifetli bir gözboyayıcı gibi etrafında döner, ilginin yeterince üzerinde toplanıp toplanmadığını denetler, sonra hafifçe eğilip uzun koluyla şalvarının bir paçasını baldırına doğru sıyırır, iki parmağını sokarak ünlü pipisinin ucunu çekip gözler önüne sererdi. Bu gösteri günde birkaç kez yinelendiği halde ne o, ne de esnaf bir bıkkınlık gösterirdi. Gösterinin doruğunda her yandan "Dahaaa, abooo, yuuf." naraları yükselir "Ulan eşeğinkinden de beter." sözleri duyulurdu.

Ama Bekir'i çarşının neşe kaynağı yapan bu numarası değildi. Bu sadece yaşam övgüsünün bir önsözü, ya da sahneye çıktığının habercisiydi. Herkesin kahkahadan kasıklarını çatlatan yanı, ilk bakışta abuk sabuk gelen fakat güçlü bir mizah duygusuyla düş ve gerçeği kaynaştıran tekerlemeleriydi. Bu nedenle ilk numarası sona erince esnaf, müşteri, gönül eğlendirmek için Bekir'i yakalayıp ağzından gülecek bir iki söz koparabilmek için yarışırdı. Hoşuna giden, işine gelenin yanında durur, yarenlik eder, oyunun ölçüsünü kaçıranların yanında zincirle bağlasan durmaz ve ağzını açmazdı. Çarşı da en çok hoşlandığı aktar Musa efendiyle ağızlıkçı Aziz dedeydi. Onlar çağırmasa da sokulur, darabanın bir köşesindeki misafir minderine ilişir, sohbet kapısı açmalarını beklerdi.

Aziz dede ona birgün "Ulan Bekir deve bohu gibi kokuysun. Şu camiin gusülhanesine git de çimereğe bir gir." diyecek olmuştu.

Bekir güleç suratlı kafasını bir iki sallayıp:

"Bire dede deveyle koyun koyuna yatan gül goncası gibi kokmaz ya. Bugün çimsem sabaha faydası olmaz." karşılığını vermiş, başına toplananları kırıp geçirmişti.

Başka bir kez ona "Ulan Bekir Allah sana bir torba altın verse ne iş tutardın." diye sorulmuştu. Abartılmış bir sevinç ışığıyla iri, patlak gözlerini ayırmış, birkaç kez "Nişler miydim, nişler miydim?" diye kekelemişti. Sonra çözümü bulanların sevinciyle:

"Bir kellim torbayı önüme boşaltır, bir bir sayardım tamam mı diye... Sonra birer birer iki parmağımın arasına alır, ağzıma baklava dilimi gibi sokar karnımı doyururdum." demişti.

"Ulan deli altın yenir mi, karın doyurur mu?" diye sataşanlara da "Karın doyurmazsa ne boha yarar bu meret." karşılığını vermişti.

KUYUCU KÖR HAFIZ

ONU, hemen her sabah sağ elinde ucu çatallı değneği, sol omuzunda ucu taslı; ince, uzun kuyu sırığıyla yokuş aşağı inerken görürdük. Geriye doğru attığı kemikli, keskin çizgili, kuru kafasını, gök yolunu araştıran sürübaşı turnalar gibi düzenli aralıklarla sağa sola çevirerek ilerlerdi. İki gözü de ak perdeli olduğundan bayılıp kendinden geçmiş sanılırdı. Kavruk yüzünün eski Mısır putları gibi taşlaşmış, hareketsiz görüntüsü kendinden geçmişlik izlenimini güçlendirirdi. Attığı her adımdaki güven ve kesinlik, değneğin kaldırımlarda çıkardığı aralıklı tıkırtı olmasa donup kalmış sanılabilirdi. Buna karşın ayaklarının kaldırım taşlarıyle konuşan bir canlılığı vardı. Her adımda ince, uzun ayak parmaklarının uçları önce yukarı doğru kalkar, sonra bastığı taşı kucaklamak istiyormuşçasına kaldırım taşına tabanını yapıştırırdı. Sanırım yokuş boyunca dizili çarpuk kara taşların herbirinin biçimi, pürüzleri tabanının belleğine iyice yer etmişti. Çünkü yaklaştığı yol kavşaklarını güvenle kestirir, orada duraklayıp tok bir sesle "Kuyuya kova, sahan, taş düşürenler" diye haykırırdı.

Bütün gün kentin tepe mahallesinin, köstebek yuvası kadar karışık ve dolambaçlı yollarında birşeye çarpmadan, yanlış bir adımla yol ortalarındaki çirkef arıklarına girmeden dolaşıp dururdu. Kapılardan birisi aralanıp da "Hafız... Hafız" diye seslenen olunca hemen yerinde duraklar, boynunu biraz daha uzatarak davetin geldiği yeri kestirir ve fazla yanılgıya düşmeden eşik taşını ayağıyla bulup kuyu sırığını omuzundan indirmeye koyulurdu.

Çoğu zaman girdiği avluda kuyunun yerinin gösterilmesine de ihtiyaç duymazdı. Çünkü yaşam bölgesindeki evlerin büyük çoğunluğuna iş için girip çıkmıştı. İlk kez

girdiği evlerde de, çocuk varsa kolunun yeninden tutar kuyu başına getirirdi. Evin kadınından başkası yoksa "Aha az ötende, sağında" gibi birkaç sözcük ve değneğinin yardımıyla hedefini bulurdu.

İşinde onunla yarışabilecek yetenekte kimse yoktu. Olsa bile, kaç-göçün zorlu olduğu o yıllarda görmiyen bir işçiyi içeri alıp çalıştırmak ev kadınları için hem az kuşkulu, hem de rahat olurdu. Çünkü o içeri girince yeldirmesine bürünme, ya da avluya açılan bir oda kapısının gerisine sinerek işini aksatma zorunluluğu yoktu. İşbaşı yapınca, eteğini beline sokmuş, temizlik ya da yemek hazırlığı ile uğraşan evin kadınının duraklamasına bile ihtiyaç yoktu.

Yalnız kuyu başında iniş için hazırlıklarını yaparken onun kulakları ve burnuyla evin içinde olup bitenleri görüyormuşçasına izliyebildiğini ya kestiremezler, ya da şaşırıp kalmakla yetinirlerdi. Mutfak kapısından yayılan sebze, sarımsak kokularına, havan, kapkacak tıkırtılarına; avludaki dut ağacı ya da asmanın yaprak hışırtıları, serçe ya da kumruların mırıltısı, kedilerin miyavlayışını zihninde hall-i hamur ederdi. Bu yoldan da evde ne piştiğini, kadının ne işle uğraştığını, avlunun biçimini, oraya açılan oda kapılarının yerini oldukça kesinlikle ayırt edebilirdi. Fakat o sırada bunlardan tek söz etmez, kuyu sırığının ucuna tutturulan tasın menteşesinin gereğince oynak olup olmadığını, kabın karşı kenarına bağlı ve sırık boyunca uzayıp giden ipin tası iyi hareket ettirip ettirmediğini denetler gibi gözükürdü.

Eğer kuyunun dibini boylayan kova, veya satıl gibi kulplu bir araçsa dibe inmesine ihtiyaç yoktu. Küçük demir bir halkanın çevresine zincirle tutturulmuş dört beş çengelli aracını, ipinden kulaç kulaç kuyunun deliğine salar, suyun dibini bulunca kolunu sağa sola gererek çengelleri dipte dolaştırır, kısa sürede birinden birinin kulpa geçmesini sağlardı. Kuyudan kova çıkarmak işinin en ko-

lay olan yanıydı. Ellerinin duyarlığını en iyi kanıtlıyansa su çekerken parmaklardan, ya da bilekten kayıp dibi boylayan yüzük, bilezik gibi takıları çıkarmakta görülürdü.

Türkü çağırıp yuvarlak kalçalarını bir sağa bir sola sallayarak kuyu dolabını kollarken bileziklerin şıngırtısına dalan taze gelinler ya da gelinlik kızlar için kuyudan su çekmek, sıkıcı bir görev olmaktan çok bütün cilvelerini döktürme olanağı sağlıyan bir oyundu. Bu oyuna daldırıp parmaktaki yüzük ya da bilekteki bilezik dizilerinden birinin elden kayıp gitmesi işten bile değildi.

O zaman Hafız aracını iyice denetleyip kuyu bileziğinin yanına dayar, sonra uzun bacaklarını içeri sarkıtarak kayaya oyulan iki yanlı ayak gediklerini tabanıyla araştırmaya geçerdi. Ondan sonrası kolaydı. Bu gedikler iki yanlı kısa aralıklarla dibe inerdi. Kuyu bileziğine, koltuk altlarına kadar giren Hafız el yordamıyla sırığını bulur, hesaplı hareketlerle ucunu içeri alır, sonra da adım adım kuyunun karanlığına dalar giderdi. O zaman evin kadını ya da çocukları kuyu başına koşarlar, karınlarını bileziğin kenarına yapıştırıp hafifçe sarkarak Hafız'ın inerken mırıldandığı ve alabildiğine yankılanan ilâhilerini dinlerlerdi.

Hafız kuyu diplerine can kurtarıcı olarak da inerdi. Kuyu kapağını açık bulan evin yaramazı, ele geçirdiği ile "attii!.." oyunu oynamak için buraya sokulur ve anası farkına varıp dur deyinceye kadar tepe aşağı karanlığa kavuşabilirdi. O zamanlar akraba, konu komşu dört yana yayılıp Hafız'ı ele geçirmeye koyulurdu..

Bazan evin yeniyetmeleri anası ya da babasıyla çıkan bir gerginlik ya da bunalım sonucu içini dolduran mutsuzluk ya da umutsuzluk dumanını kuyu dibinin serin sularında sindirip söndürmeye de kalkabilirdi. Bu gibi hallerde de Hafız hemen bulunur, her zamankinden telâşlı hareketlerle inişe geçer, kuyu dibindekini ölü ya da baygın durumda omuzlayıp çıkarırdı.